Р Е Ц Е Н З И Я

от проф. д.ф.н. Албена Кирилова Вачева, ЮЗУ „Неофит Рилски”

За дисертационния труд „Българската драматургична класика – литературни и телевизионни ракурси”

За присъждане на образователната и научна степен „доктор” по професионално направление **2.1. Филология**, научна специалност **„Теория и история на литературата”**

Докторант Добрина Иванова БОГДАНОВА

Научен ръководител: проф. Цветан Ракьовски

1. Научни достижения на дисертационния труд

Изследването на Добрина Богданова „Българската драматургична класика – литературни и телевизионни ракурси” се състои от три основни глави, уводна и заключителна части. В самостоятелни раздели са обособени използваната литература и анализираната филмография. Общият обем на изложението е 230 печатни страници.

Още в началото може да се подчертае, че представеният дисертационен проект е новаторски с оглед на литературоведските изследователски традиции във Филологическия факултет на ЮЗУ „Неофит Рилски”. За първи път драмата е обект на специален анализ, като акцентът е поставен не само върху литературното произведение като такова, а се прави опит за анализ на функционирането му в друг тип медийна среда – при това като визуален продукт. Подобен подход значително разширява полето на рецепцията, превръщайки драматичните произведения в продукти на масовата култура, което на свой ред изисква и специална „обработка” на творбите, за да бъдат пригодени за телевизионния екран. Този проблем е загатнат още в уводната

част на изложението, в което магистър Добрина Богданова отбелязва, че „Медията съкращава актьорския състав, който ползва театърът от литературата, изрязва части от действията и диалозите, но в същността си екранните пиеси са натоварени от своите създатели със сценичната енергия на първоизточника (литературата)” (стр. 4). Подобна „литературно – театрална – телевизионна парадигма”, както е определена на същата страница в текста, разкрива изключително сложни отношения между писменото и визуалното, което оказва влияние върху самата читателска/зрителска рецепция и изгражда специфичен тип хоризонт на очаквания от страна на възприемателите. В търсенето на сложните културно-рецептивни зависимости, осъществявани между драматургичните произведения „Албена”, „Змейова сватба”, „Вампир” и „Свекърва” и техните телевизионни адаптации, се съдържа основният принос на работата. Наред с анализа на различните медийни носители, които оказват влияние при трансформирането на текст от културата на писмото във визуален продукт, особено място в анализа на работата заема и внимателното проучване на контекстуалните граници и особености, в които се създават литературните, театралните и телевизионните проекти. Въвеждането на подобен подход в работата е ключов, защото самата контекстуалност дава възможност да се проучи онова „непрекъснато отпадане, по думите на Михаил Бахтин – което засяга литературните норми на епохата”, като в същото време „възниква съотношение с други реалности, които взривяват официалната, пряка, „прилична” повърхност на словото” („Въпроси на литературознанието и естетиката”, 1983) от епохата на създаване на литературната творба.

Всички тези вътрешни по отношение на културата напрежения са изведени в логически ред в трите глави на работата, които се характеризират с непрекъснато допълване и надграждане на наблюденията. Последователно в плътна кохезия помежду си се анализират текстовете на пиесите, като в първата от тях са представени режисьорската интервенция при изграждането на образите и мястото на зрителя като участник, втората отново дава гледната точка на режисьора, но акцентира върху езика и естетиката, докато в трета се

обръща специално внимание и на „следлитературното битие” на драмите. Така се създава една силно уплътнена критическа картина на наблюдаваните отношения „слово/образ”, „писмо/визия”, което прави изводите в работата научно аргументирани и проверими.

Първа глава на дисертацията е със заглавие „**Странстващата „Албена” – между литературата и телевизията**”. В нея 40-те години, отделящи първата публикация на разказа и екранната му версия сполучливо са определени като „странстване”, задържайки се в сферата на писмената култура, превръщайки се в част от подготовката на ученици и студенти, докато се появи телевизионната „Албена” под режисурата на Магда Каменова през 1968 година. През споменатата година се поставя началото и на Международния фестивал на телевизионните театри, което поставя акцент върху мястото на телевизията като тип посредник в цялостния исторически процес, разкриващ промените в дискурсивните връзки *творец – творба – медия – рецепция – възприемател*. Литературният текст, сценичното представяне, заснемането на театралната постановка и накрая – телевизионна версия на текста, са не просто отделни етапи, предположени от развитието на техниката, но са маркери за една цялостна културна трансформация в читателския/зрителския хоризонт. Това не е подминато в работата, а напротив – на този ключов компонент е посветена последната част в главата, показваща зрителят като участник. Независимо от факта, че е воден от режисьорския прочит на сюжета, изграждането на образите и визуализацията на контекста, той не остава пасивен наблюдател на случващото се на екрана. „Зрителят има възможност да следва „режисурата на погледа” (така Ханс-Тийс Леман определя случващото се на екран) или да се отклони от нея и да се вглъби в детайлите, попадащи извън фокуса. Рецепиентът има възможност да избере друг ракурс – да асимилира действието, което е в центъра на представяне, заедно с визуалните метафори”, се отбелязва на стр. 73 в работата. Зрителят е свободен в интерпретацията си, той е значително по-свободен като зрител, отколкото като читател, чиято гледна точка е под силното влияние на специализираната

критика, определила параметрите на училищното образование и каноничното място на творбата.

Втора глава на работата **„Змейова сватба – егоцентрикът и тълпата (в телевизията и литературата)”** допълва наблюденията за отношенията литературен текст – визуален проект, поставени в предходната част. Тук обаче се отделя по-голямо внимание върху езиците на двете произведения и режисьорската интерпретация на Вили Цанков на вътрешно-текстуалните взаимовръзки, което определя характера на прочита на литературното произведение през сценарните адаптации за нуждите на телевизионния театър. Анализът в началната подглава *„Литературният текст в телевизионния театър „Змейова сватба”* следва сюжета на литературното произведение в непрекъсната съпоставка със сценично разгърнатата драматургия. Разликите, които се появяват в интерпретацията са коректно посочвани, като се поставя акцент върху онова, което разкрива приближаванията и раздалечаванията както по отношение на текста, така и с оглед на контекстуалните предпоставености. Ключово е наблюдението, че пиесата „демитологизира” не само образа на Змея, придавайки му антропоморфни черти и човешки качества (стр. 90), но – от друга страна – митологизира човека и човешкото, разгръщайки вътрешните противоречия на колективния ценностен универсум. Пиесата, продължават наблюденията на Добрина Богданова (стр. 105), поставя на втори план драматизма в отношенията между Мина и Яворов, изнесено на преден план в замисъла на Петко-Тодоровата творба. За нуждите на изследването в тази част е направена една важна – на пръв поглед дисгресивна ремарка – която обаче има своето място при осветляването на добилите популярност отношения между Мина Тодорова и Пейо Яворов. Именно през тях – и по-скоро през заснетата театрална постановка, в която те не са доминиращи зрителската рецепция, пиесата получава друго звучене. И този изместен акцент в режисьорския прочит разхлабва – на първо място – контекстните обвързаности, и на следващо, но не по-малко важно – неговото „биографизиране”. Биографизиране, което експонира характери, достойнства

и слабости на реални исторически личности, прикрепвайки до състояние на неподвижност спрямо историческите реалии възможните литературно-критически прочити и интерпретативни техники. В този смисъл с категоричност може да се каже, че тези наблюдения имат ясен и недвусмислено заявен приносен характер, тъй като разкриват нови аналитични полета, свързани с рецепцията на едни или други художествени текстове.

В търсенето на сходствата и различията в езиковия код на текста и постановката, докторантката демонстрира задълбочено познаване на естетическите търсения на епохата, което пряко кореспондира с дългогодишните научни търсения на научния ръководител проф. Цветан Ракьовски. Аналитичните приближавания дават допълнителна научна тежест и приложимост на наблюденията, което е базово за разбирането на литературната творба. Задълбоченото познаване на драматургичния език обаче допълва тези търсения, което дава възможност да се разгърнат скритите пластове на езиковите и художествените кодификации, без които прочитът на театралната постановка би останал непълен и незавършен. В тази логика без възражение може да бъде прието заключението, че „С поставянето на телевизионната площадка езикът на Петко Тодоров се нагажда за нов живот, за съществуване в медийна среда – започва да функционира в друга реалност, която е по-атрактивна от литературната. Причината за атрактивността на авторовия език произтича от това, че телевизията изработва по-мащабен възглед, защото изцяло променя художественото битие на театъра и създава възможност за консервация на спектакъла и съхранява неговата естетическа следа. Театърът на екран поднася на реципиента модернизиран и преобразуван спектакъл, а художественият език съответства на различната комуникационна посока, която всъщност е медийна” (стр. 139).

Трета глава на дисертационното изследване е със заглавие **„Миграцията на „Вампир” и „Свекърва” от литературата в телевизията”**. В нея са представени някои важни за отношението *литературно произведение – телевизионна творба* теоретични постановки, които допълват научната

основа на дисертацията и предполагат методологията на изследователската работа. За нея е определящо използването на инструментариум, който в дълбочина позволява да се извършат процедури по дълбинна интерпретация на генетично сходни, но функционално различни културни артефакти, представени чрез различни медийни носители и пред различна – и по масовост, и по компетентност – публика.

Пиесата „Вампир" е анализирана през съпоставки както между *писмен/визуален* продукт, така и чрез търсене на сходства и различия между две телевизионни реализации, а именно – през 1971 г. за „Телевизионен театър" (режисьор Георги Аврамов) и през 1991 г. (под режисурата на Павел Павлов). В исторически план са проследени и адаптациите на текста, направени от Антон Страшимиров, при поставянето на произведението му на театрална сцена в периода до 1925 година, както и поправките, нанесени за последно от автора през 1929 г. На свой ред „Свекърва" е екранизирана през 1986 г. отново под режисурата на Павел Павлов.

Тези две пиеси на Антон Страшимиров са разгледани задълбочено в работата, като именно те стават основа за разгръщане на анализа по посока на онези тенденции, които разкриват в най-голям мащаб възможностите на телевизията да отваря нови полета за съществуването на литературното произведение. При това – макар и да изглежда парадоксално – като си позволява например максимално да се отдалечи от езика и стилистиката на оригинала. В търсене на очакванията на масовата публика, играта с вкуса на аудитория, който повече от трийсет години е формиран от гледане на телевизия (а и от слушане на радиотеатър), литературните произведения от началото на XX век заживяват нов живот. Те са близки до рецептивната компетентност на новата публика, която наред с всичко останало, има и различен начин на живот и социална организация, твърде отдалечена във времето и с оглед политическите си характеристики. Точно поради тези причини режисьорската работа и професионалната игра на актьорите правят и невъзможното, за да се предаде духа и смисъла на литературното произведение, като в същото време се

превърне в привлекателен продукт за зрителите. И в тази част на изложението са представени наблюденията на докторантката върху лексикалния езиков набор и стилистичните особености, които са направени изключително детайлно и коректно.

Заключителната част на дисертацията синтезирано и в последователност с представеното в основните глави резюмира най-важните резултати от изследователската работа на докторантката.

2. Оценка на представените материали

Трябва да се отбележи, че изследването е самостоятелно и авторско. Работата разполага с голям библиографски апарат, отразяващ използваните теоретични и литературно-художествени източници. Филмографията представя анализираните телевизионни постановки, с необходимото посочване имената на екипите, които са ги реализирали. Езикът на изложението е ясен, без излишно терминологизиране, но и без напускане границите на научно-изследователския стил. Авторефератът е в обем от 27 страници и коректно отразява текста на дисертационното изследване. Наблюдения, свързани с дисертацията, са представени на 3 научни конференции, представени са и библиографски данни за три публикации, което изпълнява Минималните национални изисквания. Процедурата е в съгласие с всички нормативни документи и при спазване на предвидените в тях срокове.

3. Заключение

В заключение на всичко казано убедено подкрепям и препоръчвам на членовете на Научното жури да оценят положително дисертационния труд „Българската драматургична класика – литературни и телевизионни ракурси” и да гласуват за присъждането на образователната и научна степен „доктор”

(направление 2.1 Филология (Теория и история на литературата) на Добрина Иванова Богданова.

25.04.2023 Рецензент:……

Благоевград Албена Вачева

REVIEW

by Prof. Doctor of Sciences Albena Vacheva, SWU Neophit Rilski

of dissertation work “Bulgarian dramaturgical classic – literature and television perspectives”

for the acquisition of scientific and educational degree “Doctor”
scientific area *2.1 Philology*
scientific specialty *Theory and history of literature*

Ph.D. candidate: Dobrina Bogdanova

Scientific Supervisor: Prof. Tsvetan Rakiovski

1. Scientific achievements of the dissertation work

Dobrina Bogdanova's doctoral study “Bulgarian dramatic classics – literary and television perspectives” consists of three main chapters, introductory and concluding parts. The literature used and the filmography analyzed are separated in separate sections. The total volume of the expose is 230 printed pages.

At the very beginning, it can be emphasized that the presented project is innovative, having in mind literary research traditions at the Faculty of Philology of the Neophyte Rilski University. For the first time, the drama is the subject of a special analysis, with the focus not only on the literary work as such, but with the efforts to analyze its functioning in another type of media environment – as a visual product. Such an approach greatly expands the field of reception, turning dramatic works into products of mass culture, adapted for the television screen. The main contribution of the work is in the search for the complex cultural-receptive relations between the dramatic works “Albena”, “Zmejova svatba”, “Vampire” and “Svekurva” and their television adaptations. Along with the analysis of the various media means that have an impact on the transformation of a text from the culture of the letter into a visual product, a special place in the analysis of the work is also occupied by the careful

study of the contextual boundaries and peculiarities in which the literary, theater and television projects are created. All these internal cultural tensions are put in a logical order in the three chapters of the work, which are characterized by continuous addition and building of observations. The texts of the plays are successively analyzed in close cohesion, the first of which presents the director's intervention in the construction of the images and the place of the viewer as a participant, the second – once again shows the director's point of view, but put the emphasize on language and aesthetics, while in the third chapter special attention is also paid to the "post-literary being" of the dramas.

The first chapter of the dissertation is entitled "The wandering "Albena" – between literature and television". In it, the 40 years separate the first publication of the story and its screen version. The period is successfully defined as a "wandering", lingering in the sphere of written culture, becoming part of the training of schoolchildren and students, until the television "Albena" appeared under the direction of Magda Kamenova in 1968. The literary text, the stage presentation, the filming of the theatrical production and finally – the television version of the text, are not just separate stages assumed by the development of the technique, but are markers of a complete cultural transformation in the reader/spectator horizon. This is not overlooked in the work, on the contrary, the last part of the chapter, showing the viewer as a participant, is dedicated to this key component. The viewer is free in his/her interpretation, s/he is significantly freer as a viewer than as a reader, whose point of view is strongly influenced by specialized criticism, which determined the parameters of school education and the „canonical" place of the work.

The second chapter of the work „Zmejova svatba – the egocentric and the crowd (in the television and literature)" includes the observations of the relationship *literary text – visual project*, analyzed in the previous part. Here, however, more attention is paid to the languages of the two works and to Vili Tsankov's directorial interpretation of all the textual interrelationships that determine the character of the reading of the literary work through script adaptations for the needs of television theater. The analysis in the opening sub-chapter "The Literary Text in the TV Theater „Zmejova svatba" follows the plot of the literary work in a limited comparison with the drama realized on the stage. The differences that appear in the interpretation with correct indication, placing emphasis on the new, which reveals the approaches and distances both in relation to the text and in view of the contextual premises. The key observation is that the piece "demythologizes" not only an image of the Serpent, giving it anthropomorphic features and human qualities (p. 90), but

– on the other hand – mythologizes man and man, unfolding the internal contradictions of the collective value's universe. For the needs of the research, in this part, an important – at a first glance disgressive – trailer is made, which, however, has its place in illuminating the popular relationship between Mina Todorova and Peyo Yavorov. It is through them – and rather through the filmed theatrical production, in which they do not dominate the audience's reception, that the play acquires a different sound. And this shifted emphasis in the director's reading loosens – in the first place – the contextual ties, and in the next, but not less important – its "biography". In the search for similarities and differences in the linguistic code of the text and the staging, the doctoral student demonstrates a thorough knowledge of the aesthetic pursuits of the era, which directly corresponds to the long-term scientific examinations of the scientific supervisor Prof. Tsvetan Rakiovski. Analytical approaches give additional scientific weight and applicability to the observations, which is basic for understanding the literary work. Analytical approaches add additional scientific weight and applicability to the observations, which is basic for understanding the literary work. However, the profound knowledge of the dramaturgical language complements these searches, which makes it possible to unfold the hidden layers of linguistic and artistic codifications, without which the reading of the theatrical production would remain incomplete and incomplete.

The third chapter of the dissertation study is entitled "The Migration of "Vampire" and "Mother-in-Law" from Literature to Television". It presents some important theoretical propositions for the relationship between *literary work and television work*, which complement the scientific basis of the dissertation and shows the methodology of the research work. For the methodology is decisive to consist methods, which in depth allow to carry out procedures of in-depth interpretation of genetically similar, but functionally different cultural artifacts, presented through different media carriers and to a different – both in terms of mass and competence – audience. These two Strashimirov's plays are examined in depth in the work, as they become the basis for developing the analysis in the direction of those trends that reveal on the largest scale the possibilities of television to open new fields for the existence of the literary work. At the same time – although it may seem paradoxical – by allowing himself, for example, to distance himself as much as possible from the language and style of the original. In search of the expectations of the mass audience, playing with the taste of the audience, which for more than thirty years was formed by watching television (and listening to radio theatre), the literary works of the

beginning of the twentieth century took on a new life. They are close to the receptive competence of the new public, which, among other, has a different way of life and social organization, too distant in time and in view of its political characteristics. Precisely for these reasons, the director's work and the professional performance of the actors do the impossible to convey the spirit and meaning of the literary work, while at the same time becoming an attractive product for the viewers.

2. Evaluation of the submitted materials

It should be noted that the research is independent and the author's. The work has a large bibliographic apparatus, reflecting the used theoretical and literary-artistic sources. The filmography presents the analyzed television productions, with the necessary indication of the names of the teams that realized them. The language of the presentation is clear, without unnecessary terminology, but also without leaving the boundaries of the scientific research style. The abstract is 27 pages long and correctly shows the observations and conclusions of the dissertation research. Dissertation-related observations have been presented at 3 scientific conferences, bibliographic data for three publications have also been presented, which fulfils the Minimum National Requirements. The procedure is in accordance with all normative documents and in compliance with the terms stipulated in them.

3. Conclusion

I categorically declare my strong support for the work *Bulgarian dramaturgical classic – literature and television perspectives* and vote YES, the scientific committee to award the degree of Doctor to Dobrina Bogdanova.

Blagoevgrad

Reviewer:

Professor A. Vacheva